

Vznik a počátky továrny na celulózu ve Vratimově (1882 - 1912)

Příspěvek ke 120. výročí vzniku

Jiří Palát

V uplynulých osmi stoletích vzniklo převážně v Evropě sedm vynálezů, které vytvořily z tajemného bílého umění nejdříve papírenské řemeslo a od 19. století pak papírenský průmysl, jemuž můžeme vděčit za vzdělanost a z ní pak za stav našeho každodenního života. Tyto vynálezy můžeme rozdělit do tří skupin. První skupinu vytvořily vynálezy, které umožnily nahradit lidskou práci prostřednictvím strojů. Zde patří stoupa (stupník), holander a papírenský stroj.¹ Skupinu druhou vytvořil pouze jeden vynález a tímto vynálezem se podařilo zlepšit jakost papíru. Bylo to bělení.² Závěrečným okruhem vynálezů se staly tři nové moderní chemicko-technologické objevy, které zbavily papírenské řemeslo staleté závislosti na sběru hadrů a odkryly téměř nevyčerpatelnou a stále se doplňující zásobu surovin k výrobě papíru. Jsou to vynálezy dřevoviny, sulfátové a sulfítové buničiny.³ Uvedených sedm vynálezů, až na stoupu, si zachovalo svou platnost od jejich objevení až po současnost bez zásadních změn.

Nejmladší z těchto velkých vynálezů - výroba sulfátové buničiny - změnila brzy po svém zveřejnění a uvedení do praxe také život, osudy lidí i tvář krajiny na dolním toku řeky Ostravice i přímo v beskydských poleších na mnoho let. Centrem výroby celulózy podle nejmodernějších technických a technologických zásad ve Slezsku se stala malá vesnice Vratimov v bezprostřední blízkosti průmyslové Ostravy. Investorem a provozovatelem této továrny se od roku 1882 stala společnost „Der Oesterreichische Verein für Cellulosefabrikation in Wien.“ Pokusme se nyní v úvodu rozšifrovat tuto společnost, která byla založena a právně schválena ve Vídni, avšak její praktická činnost se přesunula o několik stovek kilometrů severně od jejího sídla.⁴ Přímé doklady o vzniku výše jmenované společnosti se v českých archivech nedochovaly a úspěšné nebyly ani přímé kontakty na potomky prvních majitelů.⁵

Některé pozdější archivní prameny nám umožnily sestavit hlavní akcionáře spolku k výrobě celulózy. Byli to především von Millerové zu Aichholz a bankovní dům Gutmannů, obě firmy se sídlem ve Vídni, avšak obě rovněž s bohatými podnikatelskými aktivitami po

celém Rakousko - Uhersku. Rodina Ritter von Miller zu Aichholz od roku 1852 vlastnila v bezprostřední blízkosti Moravské a Polské Ostravy závod na výrobu sody a továrnu na keramické zboží ve vesnici Hrušov, která byla prvním průmyslovým závodem na chemikálie v rakouské monarchii.⁶

Von Millerové po úspěších v oborech cukrovárnických a výrobě chemikálií založili v roce 1860 v Perlmooseru cementárnu. V roce 1872 byla založena Millerovská „Neusiedler Aktiengesellschaft für Papierfabrikation,“ část svých peněz měli investovány v akciové společnosti na výrobu rostlinných olejů v Terstu a haličské společnosti pro těžbu nafty. Byli spolujednateli přádelny v Brně, pivovaru v Liesingeru, továrny na minerální oleje ve Vídni - Florisdorfu. K rodinnému stříbru patřily kromě bankovního domu J. M. Miller & Co., také velkobchody v Terstu, stejně jako přádelny a textilky v Trumau a Marienthalu.⁷

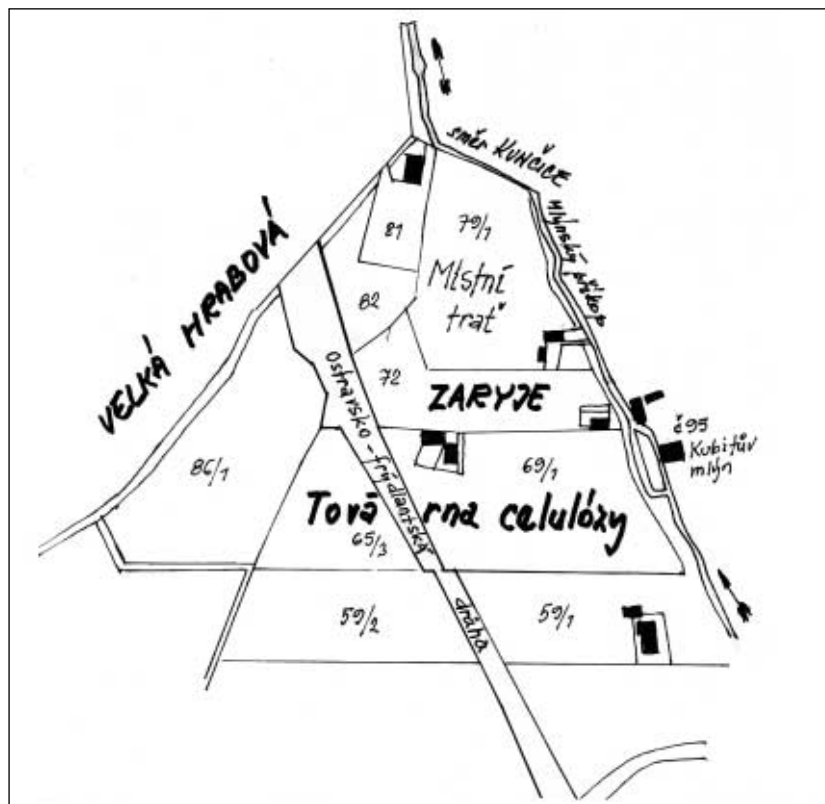
Gutmannové začali své bohatství rozhojňovat rovněž v průběhu padesátých let především na Ostravsku jako obchodníci s uhlím, později jako nájemci dolů v Orlové a Doubravě, a nakonec také v Moravské Ostravě. Jako důlní podnikatelé se prosadili rovněž v Haliči a Rumunsku. Počátkem sedmdesátých let začali Gutmannové podnikat také v hutnictví. Stali se spoluzakladateli První rakousko - uherské vysokopecní společnosti v Mor. Ostravě (tzv. Žofinská huť), v roce 1873 vytvořili společně s Rothschildy Vítkovické horní a hutní těžiřstvo a roku 1880 zakoupili v Mor. Ostravě také tzv. Schüllerovu huť.⁸ Zakladatelem této dynastie se stal

Vinzenz rytíř von Miller zu Aichholz (1827 - 1913)

August rytíř von Miller zu Aichholz (1829 - 1899)

První známý plán továrny na celulózu, rok 1882

Wilhelm Isak Wolf Gutmann, rodák z Lipníka nad Bečvou.

Dovolujeme si vyslovit domněnku, že nositelem myšlenky na založení a výstavbu továrny na celulózu se stal prvorozený syn zakladatele firmy Josef Maria Miller & Co. - Vinzenz, který od roku 1872, kdy byla založena Millerovská papírna v Neusiedelu byl členem správní rady a později se stal jejím předsedou, kterým zůstal až do své smrti v roce 1913.⁹ Proto mu problémy papírenského průmyslu byly velmi blízké a znal také dobře jeho budoucí potřeby například z hlediska zajišťování surovin k výrobě papíru. Ve stejném roce, kdy Vinzenz Miller vstupoval do správní rady, získal Rakušan Albert Ungerer britský patent na protiproudové vaření nátronové buničiny, při kterém se spotřeba sody snižovala na polovinu, klesala také spotřeba chlorového vápna, ale zase se zvyšovala spotřeba uhlí.¹⁰

První rakouská celulóзка dle Ungererova patentu byla uvedena do provozu rok po přiznání britského patentu - tedy v roce 1873 - v Leopoldsteinu a stejná celulóзка začala pracovat v roce 1876 ve Stupachu u Gloggnitz. Výroba nátronové buničiny nebyla jednoduchá a základní chemikálie - hydroxid sodný a soda - byly ještě velmi drahé. I když buničina vyrobená chemickou cestou byla v některých případech rovnocennou náhradou za hadrovinu, byla však jen o málo levnější.¹¹ Pro mladého a dravého podnikatele

jakým byl Vinzenz Miller se stala tato skutečnost jistě výzvou. Jeho rodina vlastnila v Hrušově továrnu na sodu, kde jako vedlejší produkt vznikalo i chlorové vápno, tolik potřebné pro bělení celulózy. Kdyby Millerové vlastnili továrnu na celulózu kruh by se uzavřel. Chemička v Hrušově by měla odbyt a papírna v Neusiedelu by měla dostatek základní suroviny. Přebytky množství by mohla být nabídnuta k odprodeji. Z praktického hlediska bylo zřejmé, že budoucnost patří celulóze a proto investice do oboru základní suroviny k výrobě papíru byla téměř bezriziková. Když padla volba na průmyslové Ostravsko, nebyl asi problém získat jako společníky bankovní dům Gutmannů. Znalost zvoleného teritoria měla pro budoucí majitele řadu výhod. Znali personální situaci, měli zde své rozsáhlé kontakty jak na úřadech, tak v bankovních a podnikatelských kruzích. A hlavně, počátkem 80. let v širokém okolí ještě nepracoval žádný závod, který by chemickou cestou připravoval surovinu k výrobě papíru.

Podle některých dochovaných dokladů však v první fázi nebyla vybrána lokalita k výstavbě celulóžky v okolí Vratimova, nýbrž byla snaha umístit tento projekt co nejbližší ke zdroji základních surovin - dřeva a vody. Původně se měl závod nacházet v oblasti vymezené obcemi Frýdlant nad Ostravicí a Ostravice, v samotném srdci Beskyd. Avšak rekognoscace daných lokalit ukázala, že jeden ze základních požadavků nebude moci být splněn. Bylo to množství odebírané vody.¹² Její kvalita v řece Ostravici byla vynikající, ale její průtočná množství byla naprosto nedostatečná. Dobová literatura ze druhé poloviny 19. století uváděla, že na výrobu 1 kg papíru bylo zapotřebí asi 1 000 litrů vody, z čehož více jak polovina se spotřebovávala na přípravu suroviny k výrobě papíru. Výťažnost dřeva podle zvolené technologie přípravy celulózy se pohybovala od 40 do 50 % a zbytek dřeva odcházel s odpadními vodami buď do odpadních jam nebo k dalšímu zpracování. Na jednu tunu papíru bylo zapotřebí vykácet asi 4,5 m³ dřeva - tzv. surového a neodkorněného.¹³

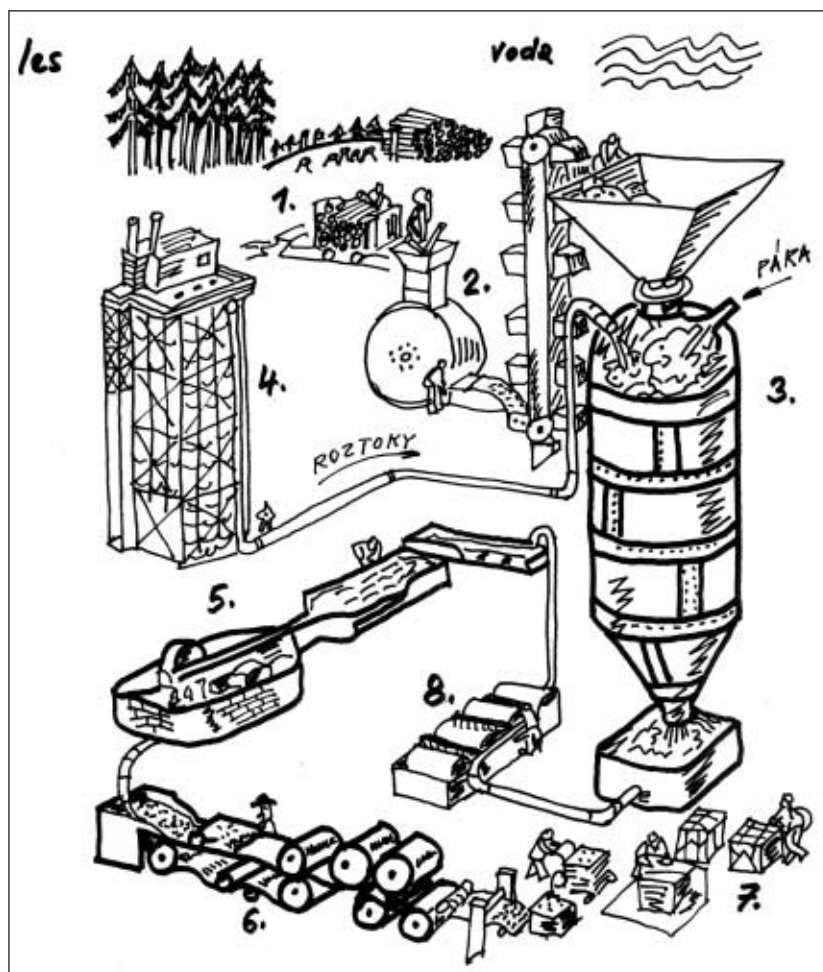
Příprava a výběr vhodných lokalit

Původní projekt asi předpokládal, že k závodu se budou dovážet hlavně chemikálie a uhlí a odvážena bude hotová produkce. Po zjištění, že továrna uprostřed Beskyd nemůže

existovat, bylo nutno zakalkulovat i dopravu dřeva mezi nákladové položky. Musela být nalezena taková lokalita, kde řeka byla už vodnatá, množství vody bylo nejen regulovatelné, ale bylo možné z ní vytvářet zásoby pro období sucha či zvýšené spotřeby. Tyto podmínky splňovala nejlépe řeka Ostravice na svém dolním toku v katastru obce Vratimov. Nacházel se zde rozsáhlý jez, jehož existence se datovala až k roku 1534. V průběhu staletí zde nastala zajímavá situace. Z levé strany jezu odcházela voda na Moravu a pravá strana zásobovala vodní stavby v českém Slezsku.¹⁴ Nově budovaná továrna na celulózu se měla nacházet v bezprostřední blízkosti tzv. Ostravsko - frýdlantské dráhy, která od roku 1871 spojovala Ostravu s Místkem a také s hutěmi v Lískovci a Frýdlantě, odkud mělo být do továrny také dováženo dřevo. Po stejné železnici se mělo dopravovat rovněž uhlí z ostravských šachet.¹⁵

Pro výstavbu závodu byla vybrána místní trať Zaryje. Zde z pravé strany byl areál nového závodu ohraničen mlýnskou strouhou a mlýnem číslo 35 rodiny Kubitovy a levá strana závodních parcel se téměř dotýkala obecní hranice mezi Vratimovem a Velkou Hrabovou. Závodem procházely současně koleje Ostravsko-frýdlantské dráhy, což bylo pro celulózku mimořádně výhodná situace z hlediska dodávek surovin i transportu dohotovené produkce.¹⁶ Podle Isidora Valoška¹⁷ největším problémem v počátcích výstavby závodu bylo získání „vodního práva“ v nejbližším okolí mlýnské strouhy, a proto ještě před rokem 1882 byly vykupovány pozemky gruntů číslo 34, 36, 37, 38, 39. Avšak podle dochovaných pramenů jako je povolení ke stavbě ze dne 29. srpna 1882¹⁸ i rekursu JUDr. Palkovského z roku 1895, ve kterém vetoval žádost celulózky odebrat z mlýnské strouhy na moravské straně jezu, která patřila hraběnce St. Genois, právník výslovně uvedl, že „Výstavba továrny byla povolena pod výslovnou podmínkou c.k. okr. hejtmanství v Těšíně, že pro účely továrny nikdy se nesmí bráti voda z mlýnské strouhy, která vedle řeky teče. Tato podmínka přijatá celulózovou továrnou před zahájením stavby, znamená, že se továrna vzdala pro vždy nároků na vodu z mlýnského potoka.“¹⁹

Představiteli a většinovými vlastníky rakouského spolku pro výrobu celulózy ve Vratimově se stali Vinzenz rytíř von Miller zu Aichholz a Wilhelm Isak Wolf rytíř von Gutmann. Za Millery se stal akcionářem také švagr Vinzenze - Quido Freiherr von Sommaruga, který současně zastával vedoucí posta-

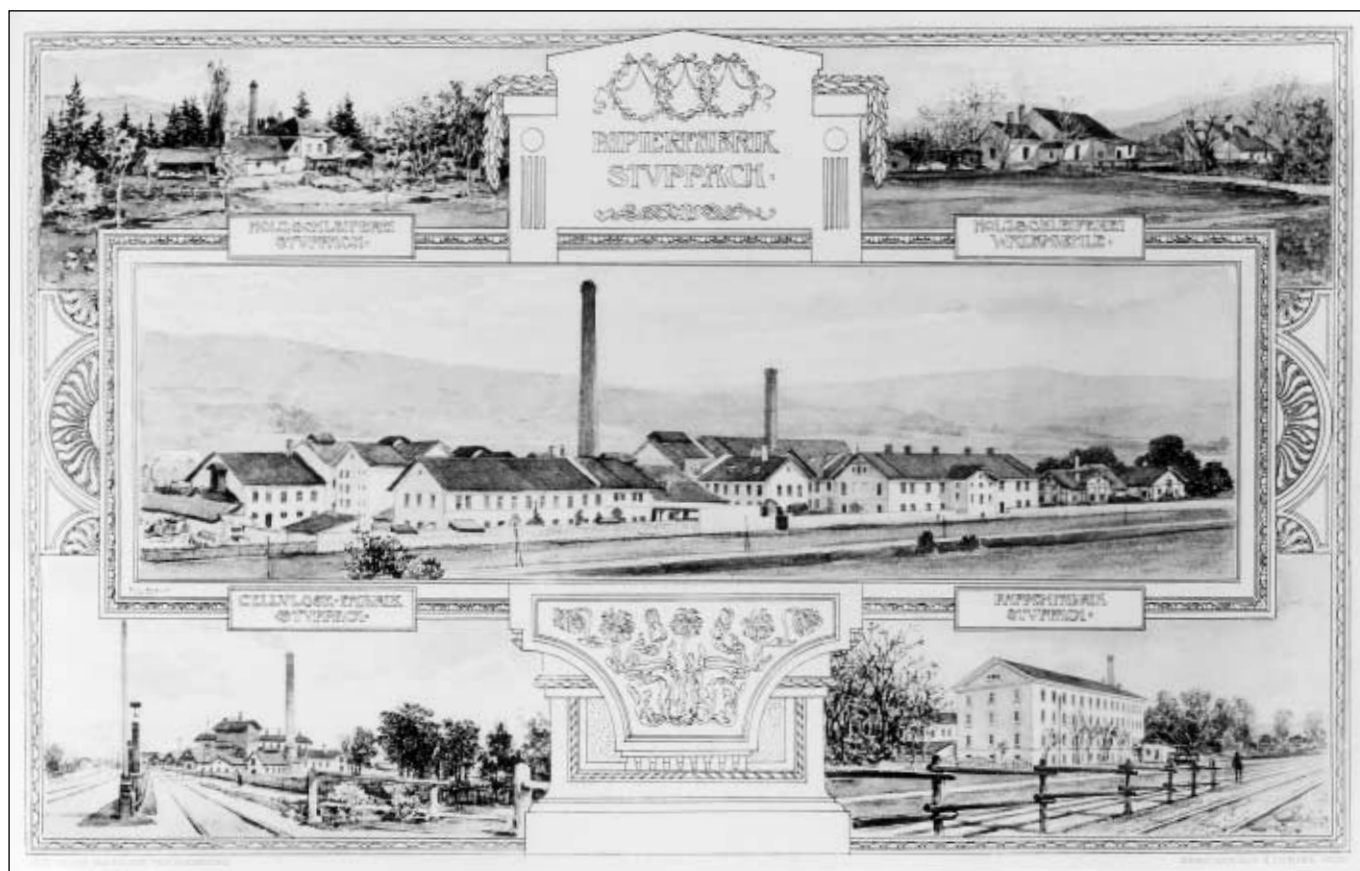

vení ve firmě J. M. Miller & Co. ve Vídni. Kromě uvedených majitelů nacházíme od jarních měsíců roku 1882 angažovány v této kauze také dva ostravské podnikatele. Advokáta JUDr. Karl Richtera, bývalého soudce krajského soudu v Opavě a od sedmdesátých let právníka, zastupujícího na Ostravsku především zájmy rodin Rotschildů a Guttmannů a také jejich společností Žofinská huť a VHHT ve Vítkovicích.²⁰ Kromě doktora Richtera se také silně angažoval při výstavbě vratimovského závodu i Carl Glassner, zeť a spoluvlastník známé moravskoostravské strojírny Elbertzhagen & Glassner.²¹

Neumíme doložit, zda před zahájením vlastních projekčních a přípravných stavebních prací proběhla u okr. hejtmanství v Těšíně nějaká oficiální úřední jednání. První doloženou zprávou o připravované stavbě závodu na výrobu celulózy chemickou cestou jsou kupní smlouvy ze dne 30. dubna 1882, sepsané v kanceláři doktora Richtera v Moravské Ostravě, kdy kupujícím byl on a Carl Glassner. Prodávajícími byli: Jan Válek, majitel domu číslo 68 a manželé Josef a Marie Krupovi, vlastníci usedlosti číslo 69, obě rodiny příslušné do Vratimova. O den později prodali svůj domek číslo 67 také

Postup výroby při sulfitovém způsobu výroby celulózy ve Vratimově

- 1 - odkořování dřeva
- 2 - příprava štěpků, doprava k vařákům
- 3 - vařák štěpků
- 4 - výroba varné kyseliny ve věži zvané kyselárna
- 8 - úpravna, tzv. separace sestává z filtrů, rozvláčkovače, vibračního třídíče písečnicku, odstředivého třídíče a zahusťovače
- 5 - bělení celulózové pololátky v bělicích holenderech
- 6 - odvodňovací stroj k vysušování a tvarování celulózy do komerčních rozměrů
- 7 - balení celulózy do transportních balíků

*Celulózka a lepenkárna
ve Stuppachu*

manželé Slívovi. Tyto tři selské usedlosti vytvořily základ areálu nové fabriky. Cena prodávaných polností včetně budov byla stanovena dohodou, ve které se uvádělo, že za 1 čtvereční sáh²² bude vyplaceno 1 zlatý r.č. Nejdražší prodanou realitou se stala usedlost Jana Válka, za kterou dostal hotově vyplaceno 4 000 zl. r.č. Tato cena byla za hospodářské budovy, zahrady i osetá pole a pastviny. I všechny ostatní prodejní smlouvy byly připraveny dle scénáře pro prodej Válkovy usedlosti. Kupní smlouvy stanovovaly, že po výplatě peněz za prodej opustí majitelé své bývalé reality do čtrnácti dnů se vším svým příslušenstvím. Pokud by nebyly zahájeny stavební práce, mohli prodávající sklídit i úrodu z polí, avšak na vlastní náklady. V případě zahájení stavebních prací byla by tato sklizeň podřízena potřebám stavby. Nejzazší termín uvolnění realit byl stanoven ke dni 1. července 1882. V závěru smluv se uvádělo, že dřevěný materiál z obytných stavení i hospodářských budov si mohli bývalí majitelé odebrat a převézt dle potřeby na jiné místo.²³ Ke dni 4. června 1882 bylo odkoupeno pět usedlostí o celkové výměře polností 10 jiter²⁴ a 428 sáhů čtverečních. Celková hodnota vykoupných staveb a polností činila 13 521 zl. r.č.²⁵

Dne 11. srpna 1882 byly všechny dosud uzavřené kupní smlouvy doplněny o tzv. Abt-

retungserklärung (postupní prohlášení), ve kterém se vyjasnilo všechny dosud nevyslovené skutečnosti. Všechny skutečně kupní smlouvy byly vykoupny fyzickými osobami proto, poněvadž až ke dni 7. srpna 1882 vydalo Ministerstvo vnitra ve Vídni pod č. j. 12 054 povolení ke zřízení akciové společnosti „Oestereichischer Verein für Cellulose = Fabrikation“. V citovaném prohlášení se dále uvádělo, že pánové Glassner a dr. Richter jsou určeni jako mandátoři vznikající společnosti a dostali písemná zmocnění k provádění nejrůznějších právních úkonů dle platných zákonů.²⁶

Všichni akcionáři se obrátili svým dopisem, datovaným 1. srpna 1882 na c.k. okresní hejtmanství v Těšíně se žádostí o povolení k zahájení výstavby továrny na celulózu chemickou cestou ve Vratimově. Na základě povolení zřídit jmenovanou akciovou společnost se ve Vratimově konalo dne 25. srpna 1882 komisionální jednání, které schválilo, aby na vykoupných parcelách čísla 69, 72 a 79 byla zahájena výstavba podle příložených plánů a doložených technických popisů.²⁷ Poznamenejme však, že k žádosti pro těšínský úřad, muselo být doloženo také schválení obecního úřadu ve Vratimově. Starosta Kaloč spolu s radními toto potvrzení vydal už 14. července 1882. V povolení ke stavbě se psalo: „... Na základu protokola ze

dne 13. července 1882 obeci budovní komise a dle předložených budovních obrysů se povoleno na w zbudování fabriky gaktež budynku pro řídítelství teg fabriky udeľuje.⁴²⁸

Stavební povolení c.k. okresního hejtmánství v Těšíně bylo pak vydáno dne 29. srpna 1882 po komisionálním jednání přímo ve Vratimově pod číslem jednacím 12 789. V povolení se psalo, že: „... fabrika k výrobě z dřevěné celulózy chemickou cestou za dodržení níže uvedených podmínek může být povolena:

1. Všechny tovární budovy budou vystavěny z ohnivzdorného a tvrdého materiálu a budou pokryty ohnivzdornými krytinami střech.

2. Proti škodám, které by mohla způsobit Ostravsko-frýdlantská železnice musí být všechna střešní okna opatřena pevnými skly nebo hustými drátěnými sítěmi

3. Celý tovární prostor bude ohrazen.

4. Všechny odpadní vody z továrních prostorů a nádvoří budou odváděny prostřednictvím podzemního kanálu skrze drážní těleso do mrtvého ramene řeky Ostravice. Avšak tyto vody z ramene mrtvého dojdou do řeky Ostravice. A proto, aby v řece nehynuly ryby budou v tomto mrtvém rameni umístěny filtry na vodu.

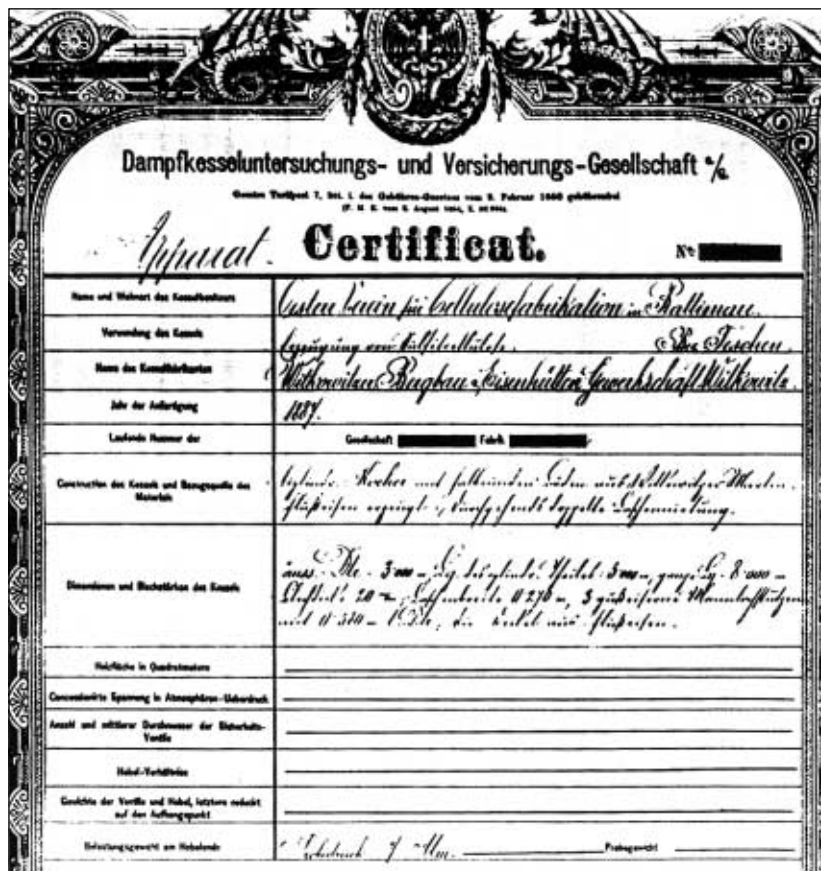
5. K továrním a výrobním účelům nesmí být v žádném případě odebírána voda z vedle protékajícího mlýnského příkopu.

6. Z okresní silnice odbočuje obecní cesta, jdoucí kolem domu číslo 36 až k továrně na dřevěnou celulózu. K ní přísluší také můstek, který bude udržován na náklady závodu. S nadcházející stavební činností se povoluje zřídit na parcelách 123, 125 a 126 ve Vratimově dočasné polní pece k výrobě nezbytných cihel ke stavbě dotyčného závodu.⁴²⁹

Zajištění dodávek

základní suroviny – dřeva

Souběžně s vykupováním pozemků ve Vratimově zajišťoval dr. Carl Richter také dodávky základní suroviny pro výrobu celulózy - měkkého smrkového či jedlového dřeva. V té době bylo téměř monopolním vlastníkem beskydských lesů po několik staletí olomoucké arcibiskupství. Dva největší lesní velkostatky se nacházely v Hukvaldech a na Ostravici. Ostravický lesní úřad zajišťoval původně svým dřevem především vysokopeční závod ve Frýdlantě a pro stavební

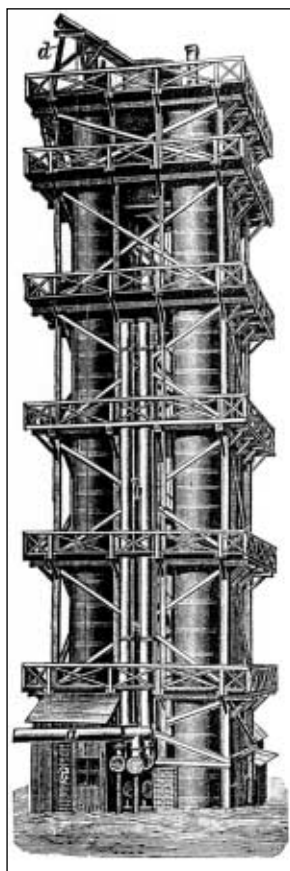

účely nejen arcibiskupství dodával velmi kvalitní stavební řezivo. Hukvaldský lesní úřad zajišťoval především pěstebně i těžebně tzv. „Zadní hory“, nacházející se při samé hranici s Uhrami.³⁰

Průmyslová revoluce 19. století velmi výrazně omezila funkci dřeva jako průmyslového paliva, které bylo nahrazeno černým uhlím a koksem. Potřeba dřeva v domácnostech byla po desetiletí neměnná a byla zajišťována především z rustikálního majetku či z úklidových prací v dominikálních lesích. Podle dochovaných pramenů je možno konstatovat, že aktivita dr. Richtera se setkala v kancelářích olomoucké metropolitní kapituly i v ústřední správě arcibiskupských velkostatků v Kroměříži s jednoznačně pozitivním přístupem.

Poptávka na dodávky technologického dřeva z arcibiskupských lesů byla dr. Richtem definována takto: roční množství smrkového a jedlového dřeva se mělo pohybovat v rozmezí 10 000 až 20 000 m.³ Minimální průměr dřeva k výrobě celulózy měl být 100 mm (4 palce), délka špalku měla být 800 mm. Část dodávek mělo být štípané dřevo z velkých špalků (stromy ve stáří 100 až 120 let). Dřevo mělo být dopravováno na nádraží ve Frýdlantě nebo na náplavu, nebo tzv. přistaviště dřeva na řece Ostravici. Kontrakt měl být podepsán na dobu dvanácti let. Cena se

Certifikát o tlakové zkoušce vařáků štěpků ve Vitkovicích z roku 1887

Věž, ve Vratimově nazývaná kyselárna

měla stát předmětem jednání a celý proces měl být zakončen podpisem kontraktu. Celý případ přípravy suroviny k výrobě celulózy byl smluvně zajištěn dne 15. července 1882 v Moravské Ostravě mezi zástupci Metropolitaní kapituly Olomouc a dr. Richtermem, jako zplnomocněným zástupcem akciové společnosti. Podle smlouvy a jejího bodu tři byla cena 1 metru³ dřeva stanovena na 1 zl. 20 kr. r.č. Dřevo pro celulózku mělo být těženo v Zadních horách u lesního úřadu Hukvaldy.³¹ Arcibiskupovi Bedřichu landhraběti Fürstenberkovi³² oznámila kapitula uzavření tohoto kontraktu svým dopisem 15. srpna 1882.³³

Výstavba továrny

Dosavadní literatura k počátkům vratimovské továrny shodně uváděla, že v prvních letech pracoval závod jako nátronová celulózka³⁴ a teprve kolem roku 1895 byla přestavěna na moderní sulfitový způsob.³⁵ Nyní však byly nalezeny doklady, jejichž původ nadiktoval sám ředitel Thumb do protokolu: „...*Je sice zcela správné, že měla celulózka být indentifikována pouze na nátronový způsob... Již během stavby (v průběhu roku 1883, zvýraznil autor) byla jen tato sulfitová výrobní technologie zavedena u poloviny vaření. Avšak při kolaudaci továrny dne 4. dubna 1884 byl sulfitový výrobní proces plně v činnosti pro celou továrnu.....s určitostí očekáváme, že milostivý úřad částečně z vlastního vědeckého poznání, částečně z vlastního zkoumání a pak společně s touto komisí musí společně konstatovat, že v čase kolaudace naší továrny dne 4. dubna byl sulfitový výrobní proces již dříve zaveden.*“³⁶

Technologie přípravy suroviny k výrobě papíru chemickou cestou vstoupila na území dnešního českého státu teprve v roce 1880 a bylo to na severu Čech v malé obci Neštědice v blízkosti města Ústí nad Labem.³⁷ Ve stejné době, kdy dr. Richter projednával a zajišťoval všechny potřebné náležitosti k zahájení stavby, začala vyrůstat druhá továrna na celulózu v bývalém Království českém, a to v papírně Ignáz Spiro a synové v Českém Krumlově (dnes papírna Větrní u Č. Krumlova), která stejně jako neštědická byla vystavěna na sulfitový výrobní proces.³⁸

Výstavbou celulózky ve Vratimově vstoupili von Millerové-Aichholz na Ostravsko už ve druhé a třetí podnikatelské generaci. Byli Josef Maria Miller opravdovým gründerem v oboru chemie, jeho synové Viktor a Vinzenz byli už v uvedené době uznávanými

odborníky v oboru papíru a chemie. Viktor dosáhl doktorátu chemie na univerzitě, Vinzenz byl předsedou správních rad několika významných rodinných podniků. Třetí generaci Millerů zastupoval v Hrušově a později také ve Vratimově doktor filosofie Heinrich von Miller, syn Vinzenze. Ač vystudoval humanitní vědy po celý svůj život se věnoval řídicí a organizační práci ve vedení rodinných firem na Ostravsku³⁹ a zdá se, že byl také neschopnějším managerem rodiny.

Jsmo přesvědčeni, že to byli bratři Vinzenz a Viktor Millerové, kdo určili technický směr nově budované továrny. Toto přesvědčení opíráme o skutečnost, že v roce 1882 získali dva rakouští odborníci dr. Ritter a dr. Kellner opět anglický patent na vaření dřeva k výrobě celulózy dle jejich rakouského vynálezu, který je dnes v technickém světě znám jako Ritterovo a Kellnerovo přímé vaření štěpků. Do té doby se štěpky (jemné kousičky dřeva) vařily tak, že byly vloženy spolu s chemikáliemi do tlakové nádoby zvané vařák a pod ní se přímo topilo. Nový vynález celý proces zdokonalil tím, že za téměř atmosferického tlaku se do vařáku přiváděla pára, která spolu s chemikáliemi rozvařila štěpky za mnohem kratší dobu a také při nižší spotřebě paliva. Pro tento vynález se museli Millerové rozhodnout až během stavebních prací v průběhu roku 1883. Tím se vratimovské továrně dostalo evropského primátu - byl zde prvně použit přímý způsob vaření štěpků v Evropě. V roce 1885 se dalším závodem, užívajícím této technologie stala celulózka v Kanadě. Tento patent se pak začal rychle šířit po celém světě a vážně konkuroval všem dosud užívaným výrobním postupům.⁴⁰ Celý složitý proces výroby celulózy nejlépe dokládá přiložené schéma, které bylo od počátku 20. století několikrát předloženo nejen zastupitelům Vratimova, ale i úředníkům státní správy i soudním znalcům z oboru životního prostředí.⁴¹

Stejně vážným problémem jako volba technologie bylo zajištění zařízení k výrobě celulózy a získání odborného personálu spolu s vedoucími pracovníky, kteří by pak tato zařízení úspěšně provozovali. Torzovitě dochované doklady o prvních strojích nám alespoň v hrubých rysech dovolují vytvořit obraz vznikající chemické továrny k výrobě celulózy. Jeden parní stroj i jeden parní kotel byl do Vratimova dopraven z rakouské celulózky ve Stuppachu. Byl již sice používán a proto musel být repasován přímo na staveništi.⁴² Čtyři vařáky štěpků, další dva parní kotle i jeden nový parní stroj byly vyrobeny

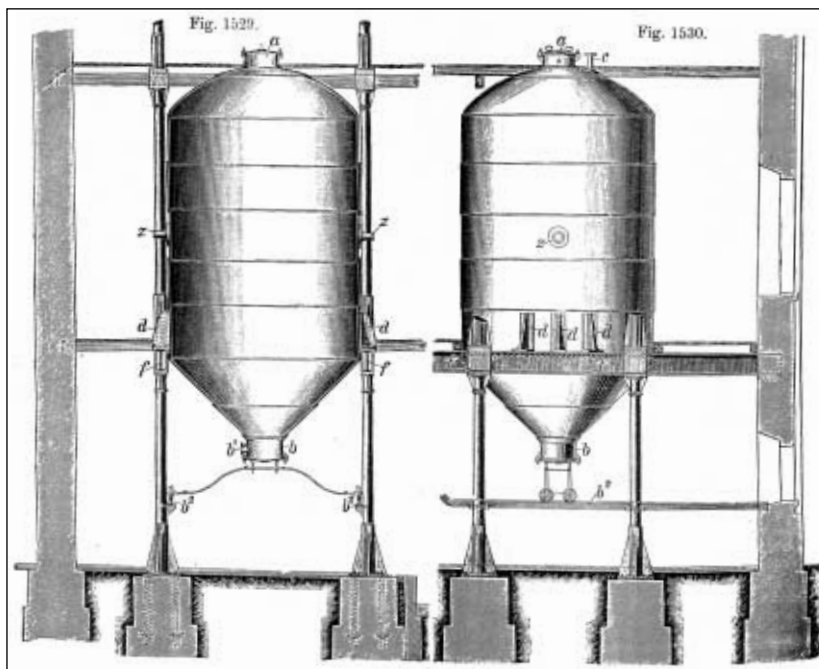
dle dodané dokumentace v kotlárně a strojírně VHHT ve Vítkovicích.⁴³ Bělící holendry a další stroje pocházely od firmy Elbertzha- gen & Glassner i dalších dodavatelů.

Odborný perzonál nové továrny přišel do slezského Vratimova už v průběhu výstavby ze zmiňovaného Stuppachu u města Gloggnitz. Papírna a celulóžka ve Stuppachu patřila do svazku „Actien - Gesellschaft der k.k. priv. Papierfabrik Schlögmühl,“ která vznikla v roce 1869 z bývalé státní papírny, která byla určena k výrobě papíru pro tiskárnu cenin ve Vídni. Provoz ve Stuppachu patřil až do vzniku provozu celulóza v roce 1876 rodině Liechtensteinů. Celý komplex papíren a celulóžky ve Stuppachu měl 6 papírenských strojů, 57 holanderů, 2 plynárny, vlastní elektrodynamo, 45 úředníků a přes 1 000 zaměstnanců. Roční produkce papíru činila v roce 1883 okolo 5 000 000 kilogramů papíru.⁴⁴ Z tohoto vyspělého papírenského kombinátu s uzavřeným výrobním cyklem, dobrými ubytovacími a životními podmínkami odešlo v letech 1883 - 1884 okolo dvaceti odborných dělníků a techniků do obce, která měla v roce 1880 celkem 1081 obyvatel, aby zde vybudovali nejmodernější chemickotechnologický závod na výrobu suroviny k výrobě papíru.⁴⁵

Projekt závodu ve Vratimově vybudoval vídeňský městský architekt Josef Prokop.⁴⁶ Prvním ředitelem a také organizátorem stavebních a technologických příprav k zahájení vlastní montáže strojů a energetických zařízení se stal Karel Pallisch, jenž zde působil v průběhu podzimu roku 1882 a v roce 1883 byl vystřídán Josefem Brablecem.⁴⁷

Zahájení výroby

Kromě zajišťování vlastní výstavby závodu se koncem roku 1882 dostával do popředí také soubor úkolů spojený se zřízením železniční stanice Vratimov, protože v uvedené době nejbližší železniční stanicí na c.k. priv. Ostravsko-Frýdlantské železnici byly Velké Kunčice. Současně bylo potřebné řešit výstavbu vlečné dráhy přímo do jednotlivých sektorů závodu, především na rozsáhlé skládky dřeva. Tímto úkolem byl ve Vídni pověřen David rytíř von Gutmann. Ten dne 27. února roku 1883 podal žádost, kde blíže vysvětlil jmenované záležitosti. Společnost na výrobu celulózy obdržela 25. května z ředitelství Ostravsko-Frýdlantské dráhy dopis č.j. 885, ve kterém se stanovovaly podmínky pro akceptování požadované stavby.

Vertikální vařáky celulózy, ve Vratimově po roce 1887

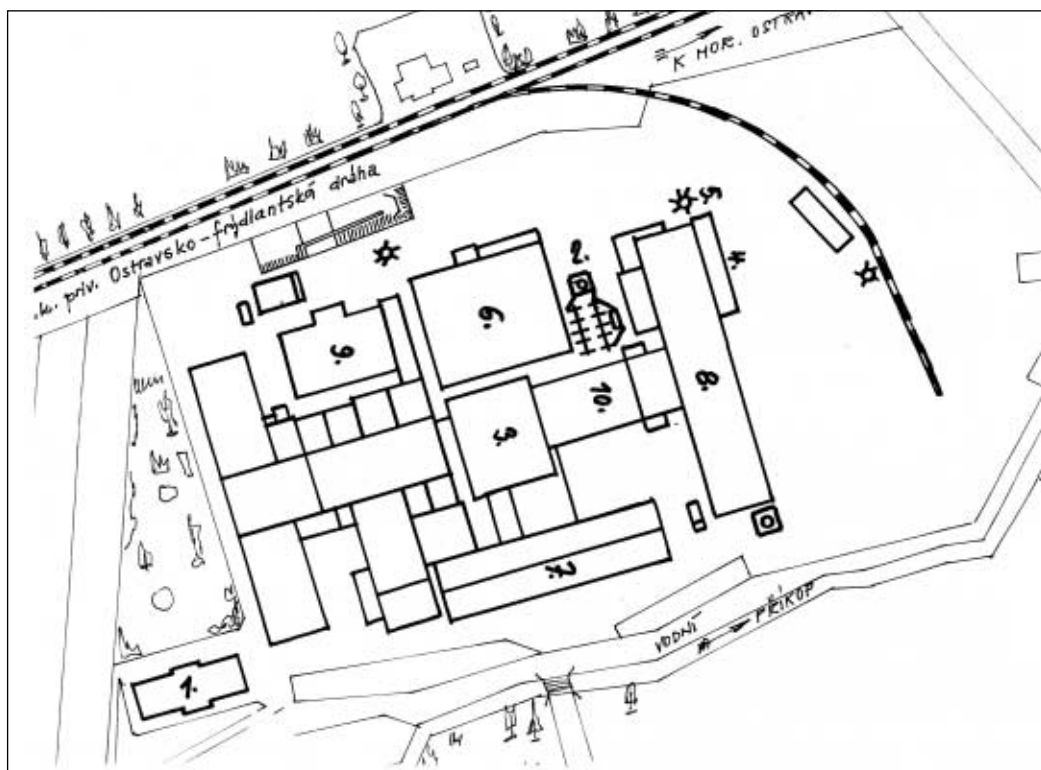
Jedinou brzdou celého projektu se po tomto dni stalo povolení Ministerstva obchodu ve Vídni. Úředníci jmenované dráhy si pro zřízení železniční stanice Vratimov i vlečné dráhy do závodu postavili řadu podmínek, mezi nimiž nejhlavnější byla ta, že všechny tyto práce půjdou na vrub továrny na celulózu. Projekt železniční stanice i výstavba vlečky musely být zpracovány a schváleny vedením železnice.⁴⁸ Ministerstvo obchodu schválilo výstavbu vlečky 14. června 1883⁴⁹ a její realizace měla proběhnout nejpozději do šesti měsíců. Výstavba a zřízení osobní přepravní stanice Vratimov byla schválena Ministerstvem obchodu výnosem číslo 35 837 ze dne 31. října 1883. Přepravní odbor Ostravsko - Frýdlantské dráhy dne 25. června 1884 zaslal ředitelství celulóžky svůj požadavek na zřízení veřejné železniční stanice Vratimov. Čekárna pro uživatele železniční stanice musela být nejméně dřevěnou stavbou o rozměrech 1,85 x 5,45 m. Toalety pro muže a ženy měly stát odděleny od čekárny i od hlavní budovy nádraží. Hlavní budova nádraží měla zajišťovat vysokou bezpečnost perzonálu, a proto oddělená okénka přepážek se měla nacházet u pokladny jízdenek, zavazadel a také u vedení stanice. Do těchto úředních prostor se muselo vstupovat přes prostornou předsíň, z které do úředních místností musely vést panceřové železné dveře.⁵⁰ Ke kolaudaci železniční stanice Vratimov bylo vydáno pověření dne 11. února 1885.⁵¹

Přímý doklad o zahájení výroby celulózy se nedochoval. Podle tovární tradice i podle kroniky města Vratimova se tak stalo 12. prosince 1883, kdy byly vyrobeny první

Nejstarší známý plán
továrny na celulózu
z roku 1888 - 1892

- 1 - ředitelství společnosti
a byty ředitele a vedoucího
výroby
- 2 - kyselárna, výroba
kyseliny siřičité
- 3 - varna I
- 4 - malá kotelna
- 5 - zdroj veřejné pitné vody
- 6 - nová varna
- 7 - výroba dřevěných štěpků
(brusárna)
- 8 - sklady síry a sírových kyzů
- 9 - bělení celulózy
- 10 - kyselinové oddělení

Další budovy se nepodařilo
identifikovat.

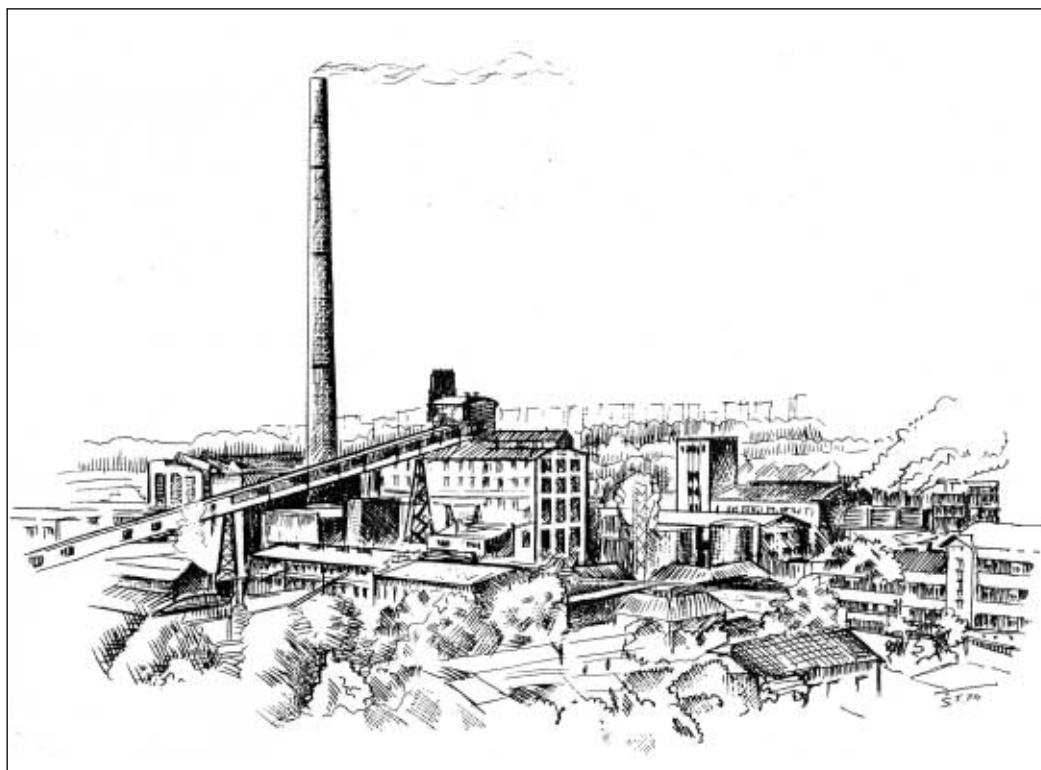
kilogramy celulózy.⁵² Jak víme z pozdějšího vyjádření ředitele Augusta Thumba v prosinci roku 1883 začala pracovat pouze polovina závodu a celý závod byl dokončen až v dubnu roku 1884. Okr. hejtmanství v Těšíně svolalo na den 4. dubna 1884 komisionální jednání přímo do nové továrny, aby mohl být závod zkolaudován a oficiálně uveden do trvalého užívání.⁵³ V kolaudačním protokolu bylo konstatováno, že továrna byla vybudována dle schváleného povolení až na bod 4, podle kterého měla být veškerá odpadní voda filtrována než opustí areál závodu. Proti tomuto nedostatku se nejostřeji postavil sanitární rada a okresní lékař v Těšíně MUDr. Fizia a trval na dodržení původního nařízení. Vedení firmy se proti tomu ohradilo skutečností, že na nádvoří závodu nechal vídeňský projektant vybudovat čistící - usazovací bazén, který podle něj plně nahradí požadované filtry.⁵⁴

Rozvoj celulóžky za ředitele Thumba

I po zahájení výroby celulózy probíhaly v rámci plánu na dostavbu závodu další výkupy pozemků a jiných nemovitostí. V té době se soustředila pozornost majitelů na extravilán obce Velká Hrabová, kde měla postupně vyrůstat především dělnická a úřednická kolonie.⁵⁵ V roce 1885 odešel z funkce

ředitele závodu Josef Brablec a na jeho místo byl angažován Millerův i Gutmannův člověk, který v následujících letech vtiskl nejen továrně, ale i vesnici Vratimov novou, modernější tvář, která se ve své podstatě dochovala až do 80. let minulého století. Jmenovaný ředitel, úspěšný technik a manažer se jmenoval August Thumb a pocházel z Altschaufenu ve Württenbersku, kde jeho otec Karl Thumb byl dílvedoucím. Augusta Thumba ve Slezsku poprvé nacházíme dne 22. listopadu 1870 ve městě Frývaldov (dnes Jeseník). Zde se jako devědadvacetiletý muž oženil s dcerou barvířského mistra Josefa Böhma z Mikulovic. Ženich byl dílvedoucím v brusírně dřeva, nacházející se v Sandhýblu (dnes Písečná), v závodě, který se v průběhu let změnil v továrnu na celulózu a papírnu Bialathal.⁵⁶ O dva roky později se zde také oženil jeho bratr Viktor, známý jako vlastník továrny na lokomotivy a stroje pro papírny a celulóžky ve Vídni. Viktor Thumb si jako vdovec vzal za manželku dceru Annu Josefa Wolfa, hoteliéra tamtéž.⁵⁷ Z Frývaldova odešel August Thumb někdy po roce 1874.⁵⁸

Druhý návrat Augusta Thumba do českého Slezska v roce 1885 byl ve znamení příchodu uznávaného odborníka a člověka s mezinárodními zkušenostmi v oboru papíru. Novému řediteli bylo čtyřicetčtyři let a měl za sebou praxi jak v bratrově strojírně, tak Neusiedelské papírně rodiny Millerovy. Ve své funkci ředitele Vratimovské továrny

*Celulózka ve Vratimově,
celkový pohled,
stav ze 70. let 20. století*

setrval August Thumb až do konce života v roce 1907.⁵⁹ Uvedených dvacet dva let zasvětil nejen rozvoji továrny, ale také dnešního Vratimova. Rok 1885, ve kterém nastoupil do své funkce mu přinesl hned několik zatěžkávacích zkoušek. Především to byly trvalé problémy s kvalitou vypouštěných odpadních vod do řeky Ostravice, zamořování okolí závodu průmyslovými exhalacemi z energetické části továrny i úniky jedovatých látek do spodních vod. Problému - dnes souhrnně nazývanému ekologie, se budeme věnovat samostatně, ať už se to týká samotného Vratimova, či měst Moravská a Polská Ostrava. Druhou vážnou zkoušku Thumbovi připravila na podzim roku 1885 samotná příroda. Podzimní vody řeky Ostravice silně poškodily kromě jiných lokalit také samotný jez na řece Ostravici u Vratimova. Povodňové přívaly vod vytvořily na levém moravském břehu nové říční koryto tím, že obešly stávající jez. Nové koryto řeky bylo 20 metrů široké a tak hluboké, že mlýnská strouha napájená nad jezem a přivádějící vodu přes Kunčice do Moravské Ostravy a Přívozu zůstala bez vody. Proto musel být starý jez prodloužen až k novému moravskému břehu, a tím se koruna jezu zvýšila z 55 metrů na 72,4 metrů. Rozšířením původního řečiště Ostravice byla hladina řeky trvale snížena, a tím trpěli všichni uživatelé včetně celulózky.⁶⁰

Po nástupu nového ředitele nebyla situace v továrně taková, jakou by tak náročná

výroba potřebovala. Především scházel tzv. odvodňovací stroj na celulózu - kterým byla hotová celulóza formována do plátů, připomínajících silné lepenky a které velmi výhodně zvyšovaly cenu výrobku. Dále byly v továrně problémy s laboratořemi, dílnami, byty, obchody i se základním hygienickým vybavením. Také bezpečnost práce a nedostatek kvalifikovaného personálu způsobovaly řadu komplikovaných situací, jako například dva smrtelné úrazy vaříčů štěpků z prosince roku 1886, kdy vinou nekvalifikovaného postupu při vypouštění várky rozvařených štěpků byli mokrou parou (230°C) smrtelně opaření dva zaměstnanci.⁶¹

Rostoucí potřeba celulózy nejen v papírně Neusiedelská, kam vratimovští svou produkci prodávali, vedla majitele k plánům dalšího rozvoje firmy. Koncem roku 1886 byl připraven projekt rozšíření výroby. Čtyři staré a výkonově slabé vařáky měly posílit nové, obsahově výkonnější vařáky. Rozšíření varny však vyžadovalo další páru, zvýšený výkon kotelny i parního stroje. Všechny tyto stroje byly opět dodávkami VHHT ve Vítkovicích a stavební práce byly prováděny vlastními silami.⁶² Kolaudace varny a čtyř nových vařáků se konala 21. prosince 1887, když nová hala parních kotlů a strojovna parních strojů byla kolaudována v měsíci listopadu.⁶³

Souběžně s problémy technickými bylo potřebné řešit i otázky stabilizace odborných pracovníků, žijících v obci s rodinami v podnájmech či pracovníků přebývajících ve Vra-

timově zatím bez svých rodin. Ředitel Thumb tuto situaci začal rázně řešit od konce roku 1886. Ve spolupráci s majiteli projednal výkupy pozemků v katastru obce Velká Hrabová a v bezprostřední blízkosti železniční tratě Ostrava - Frýdlant nechal vystavět jeden úřednický dům a jeden ubytovací dům - tzv. kasárna - pro přechodné pracovníky. Obecní

rada Hrabové schválila plány výstavby dne 22. března 1887 a 15. listopadu téhož roku byly byty zkolaudovány a ihned obydleny.⁶⁴ Do roku 1890 vyrostly v Hrabové úřednické domy čísla 112, 124, 126 a kasárna číslo domu 127.⁶⁵ (pokračování)

POZN MKY:

- 1 Stoupa-stupník byl stroj na roztlačování vláken lnu pomocí vodní energie. Okované dřevěné tloučky dopadaly do kamenných žlabů a s příměsí vody a vápna připravovaly vlákninu k čerpání papíru. V 17. století byl vynalezen v Holandsku stroj - odtud holander, ve kterém se rotačním pohybem válce s mosaznými noži připravovala papírenská vláknina. Mletí probíhalo ve vodní lázni pomocí vodního kola. Tyto stroje později nahradily stoupy.
- 2 Bělení je proces, který má za úkol dosáhnout náležitě bělosti vláknin určených k výrobě papíru. Tento proces připravil rozvoj tovární velkovýroby papíru. Bělení může probíhat buď ve varném procesu, při bělení v holanderech za přítomnosti chlorového vápna.
- 3 Dřevovina, neboli ohrus, sbroušené dřevo je hmota, v níž jsou dřevitá vlákna potrhána na brusech - strojích k tomu účelu určených. Dřevovina byla předchůdcem celulózy a přidávala se do vlákniny, aby se papír zlevnil. Tato technologie však nenašla trvalého uplatnění. Sulfátová celulóza se získává vařením štěpků v roztoku louhu sodného (NaOH) a sirmiku sodného (Na₂S). Nebělená celulóza má hnědou barvu a není vhodná k výrobě psacích papírů. Vyniká však velkou pevností. Sulfitová celulóza se vyrábí vařením dřevěných štěpků s varnou kyselinou - roztok kyselého siřičitanu vápenatého Ca(HSO₃)₂ v kyselině siřičité H₂SO₃. Tato celulóza je dnes základní látkou při výrobě papíru.
- 4 Zemský archiv Opavě (dále jen ZAO), III. oddělení, podnikové archivy, fond Pražská Neusiedelská, a.s., závod Vratimov 1882 - 1945 (dále jen PNE - VRA), inv. č. přírůstky, Kupní smlouvy, sign. VII/25 - Jan Válek, ze dne 30. 4. 1882
- 5 K tomuto nedostatku pramenů přispěly v zásadě dvě skutečnosti. V roce 1912, kdy vratimovská továrna byla rodinou Millerovou přiručena k Neusiedelské, a. s. byly asi odvezeny všechny úřední, právní i účetní doklady k existenci firmy a za druhé centrála spolku na výrobu celulózy se nacházela ve Vídni, kde tyto doklady byly archivovány od svého vzniku. Po vzniku a. s. Pražská Neusiedelská v roce 1920 už nejstarší archivní doklady nebyly deponovány v ČSR. Pokusy kontaktovat přímé dědice Millerovského podnikání na Ostravsku se autorovi nepodařilo dotáhnout k žádoucím výsledkům.
- 6 Palát, J.: Podnikatelské aktivity vídeňské rodiny von Miller zu Aichholz a industrializace Ostravska, rukopis, Ostrava 2001, 96 s.
- 7 Künschelm, O.: Vom glanzvollen Ausstieg bis zur „Tragödie alten Reichthum“. Familien und Firmenstrukturen im Haus Miller - Aichholz. In: Bürgertum in der Habsburgermonarchie VIII, Wien, Köln, Weimar 2000, s. 112 - 121
- 8 Bibliografický slovník Slezska a severní Moravy, sv. 2, Ostrava-Opava 1994, heslo Gutmann
- 9 Künschelm, O.: Von glanzvollen....., cit. dílo, s. 117
- 10 Korda, J.: Příběh sedmi vynálezů, Praha 1968. s. 236
- 11 Tamtéž, s. 238 an
- 12 ZAO, pracoviště Olomouc (dále jen POL), fond Ústřední ředitelství arcibiskupských velkostatků v Kroměříži (dále jen ŮRAS), inv. č. 1 017, 1 018 lesní úřad Ostravice, Hukvaldy za léta 1880-1884, měření, plány, těžba, k. 1 098
- 13 Keim, K.: Das Papier. Stuttgart 1956, s. 96 an
- 14 Státní okresní archiv (dále jen SOKA), Frýdek - Místek, fond okresní úřad Frýdek (dále jen OÚ Frýdek), inv. č. 935, sign. X, Záležitosti vodního práva - Vodní družstvo Vratimov 1863 - 1926, k. 894
- 15 Dějiny Ostravy, Ostrava 1993, s. 143
- 16 ZAO, III. odd., fond PNE-VRA, inv. č. přírůstky, Kupní smlouvy, sign. VII/15 - Josef Naizar, ze dne 4. 10. 1882, viz příložený plán parcel
- 17 Valošek, I.: Vratimov. Minulost a současnost města papíren, Vratimov 1974, s. 100
- 18 ZAO, III. odd., fond PNE-VRA, inv. č. 56, povolení ke stavbě ze srpna 1882, k. 7
- 19 SOKA F-M, fond OÚ Frýdek, inv. č. 935, sign. X, cit. pramen, k. 894
- 20 ZAO, III. odd., fond PNE-VRA, inv. č. přírůstky, kupní smlouvy, sign. VII/25, smlouva prodeje gruntu Josefa a Marie Kroupových - tzv. postupní prohlášení ze dne 11. září 1882
- 21 Biografický slovník Slezska a severní Moravy, sv. 11, heslo Richter, K., Ostrava 1998, s. 117. Dále sv. 5, heslo Glassner, K. J., Ostrava 1998, s. 33
- 22 ZAO, III. odd., fond PNE-VRA, inv. č. přírůstky, nejdříve to byla kupní smlouva Jana Válka, sign. VII/25 a pak se tyto ceny opakují také u dalších kupů
- 23 Tamtéž, smlouvy uzavřené do konce května roku 1882
- 24 Vídeňské katastrální jito = 0,575 ha
- 25 Proveden součet jednotlivých kupů do konce června 1882
- 26 ZAO, III. odd., fond PNE-VRA, inv. č. přírůstky, kupní smlouvy. Poprvé u Jana Válka, tzv. postupní prohlášení, datované ve Vídni dne 11. září 1882
- 27 ZAO, III. odd., fond PNE-VRA, inv. č. 56, povolení ke stavbě ze dne 29. 8. 1882, k. 7
- 28 Valošek, I.: cit. dílo, s. 101. Autor citované práce k reprodukováným pramenům a dalším archiváliím uvedl, že jsou uloženy v podnikovém archivu Vratimovských papíren, ale zde se, bohužel, nenachází a nepřebírá je do svého podnikového archivu ani nástupce této firmy Biocel Paskov.
- 29 ZAO, III. odd. fond PNE-VRA, inv. č. 56, cit. pramen, k. 7
- 30 ZAO, POL, fond ŮRAS Kroměříž, inv. č. 10 387, sign. E 42/ 10-10, Prodej dříví dr. Karlu Richterovi pro celulózku v Kunčicích. Zde také analýza o ustupujícím významu dřeva v průmyslu, k. 1 324
- 31 Tamtéž, dopis Metropolitní kapituly arcibiskupovi ze dne 15. srpna 1882, k. 1324
- 32 Katalog moravských biskupů, arcibiskupů a kapitol staré a nové doby, Olomouc 1977, strojopis, příložený přehled
- 33 Viz poznámka 31

- 34 Tak tuto skutečnost uváděly všechny příležitostné tisky bývalých Vratimovských papíren, n.p. Stejně tak učinil i Herbert Kummer, ředitel celulózky ve své práci. Tyto skutečnosti akceptoval i Isidor Valošek.
- 35 Kummer, H.: Továrna na celulózu ve Vratimově. In: Technická práce na Ostravsku 1926-1936, Ostrava 1937, s. 490
- 36 ZAO, III. odd., fond PNE-VRA, inv. č. 64, Zřízení a výstavba usazovacích a filtračních nádrží pro odpad. vody. 1892 až 1893, k. 7
- 37 Korda, J.: Příběh....., cit. dílo, s. 266
- 38 Markowich, J.: Die oesterreichische Papier-Industrie, s. 13, In: Die Gross-Industrie Oesterreichs, Thom V, Wien 1898
- 39 Palát, J.: Podnikatelské aktivity....., cit. práce, s. 64
- 40 Hoffmann, C.: Praktisches Handbuch der Papier - Fabrikation, II. Band, 2. Auflage, Berlin 1897, s. 864
- 41 SOKA F-M, fond Archiv města Vratimova, inv. č. 76, Celulózka Vratimov 1905 - 1945, k. 12 zde se nachází několik druhů grafického znázornění výroby celulózy. Český překlad autor.
- 42 ZAO, III. odd., fond PNE-VRA, inv. č. 2, Tlakové nádoby z let 1882 -1910, k. 2
- 43 Tamtéž, vařáky byly vyrobeny ve Vítkovické kotlárně z nejlepší bessemerovské oceli. Vařáky byly stojaté, výšky 4,8m, průměru 1,5m a zkušební tlaku 12 atm. V roce 1887 po rekonstrukci celulózky byly postaveny čtyři další. Průměr měly 3 metry, výšku 8 metrů a zkušební tlak byl 7 atm.
- 44 Aktiengesellschaft der K. K. Priv. Papierfabrik Schlägmühl, Wien, s.21, In: Die Gross - Industrie Oesterreichs, Thom V, Wien 1898
- 45 Valošek, I.: Vratimov....., cit. dílo, s. 102
- 46 SOKA F-M, fond Archiv města Vratimova, inv. č. 31, Kronika obce Vratimova, s. 168
- 47 Tamtéž, s. 172
- 48 ZAO, fond PNE -VRA, inv. č. 197, Zřízení železniční zastávky ve Vratimově 1883-1885, dopis ze dne 14.4.1883, k. 17
- 49 Tamtéž, dopis ze dne 14. 6. 1883, k. 17
- 50 Tamtéž, dopis c. k. priv. Ostravsko-frýdlantské dráhy ze dne 25. 6. 1884, k. 17
- 51 Tamtéž, dopis c. k. Generální inspekce rakouských drah ve Vídni, k. 17
- 52 SOKA F-M, fond Archiv města Vratimova, inv. č. 31, Kronika....., cit. pramen, s. 168
- 53 ZAO, fond PNE-VRA, inv. č. 56, Kolaudace....., cit. pramen, k. 7
- 54 Tamtéž, rekurs dr. Richtera, k. 7. Problémům životního prostředí na dolním toku Ostravice poškozovaného provozem celulózky se budeme věnovat od roku 1882 do roku 1937 v samostatném příspěvku v tomto časopise
- 55 ZAO, fond PNE-VRA, inv. č. přírůstky, Kupní smlouvy, sign.VII/ 22, Františka a Agnes Tomášovi, VII/23 Jenověfa Urbanová a další
- 56 ZAO, fond Sběrka matrik bývalého Sm kraje, část I. (dále jen SbM I), Oddací matrika města Frývaldova, sign. Je-III-40, fol. 190
- 57 Tamtéž, fol. 201, Svatebním dnem se stal 16. říjen 1872
- 58 Tamtéž, Je-III-42, fol.315, ještě v březnu roku 1874 křtil A.Thumb dceru Karolinu
- 59 Městský úřad ve Vratimově, matriční úřad města, úmrtí matrika z roku 1905. Úmrtí Aug. Thumba není zapsáno, místo úmrtí se nepodařilo nalézt.
- 60 SOKA F-M, fond OÚ Frýdek, inv. č. 935, sign X, cit. pramen. Zápisy vod. družstva o povodních v roce 1885, k. 894
- 61 ZAO, fond opisy matrik, Generální vikariát Těšín, sign. SO-VI-2, Vratimov, opisy za rok1886, úmrtí část. Dne 27. 12. 1886 byli smrtelně zraněni při vypouštění várky celulózy zaměstnanci Antonín Filipec, vařič celulózy, který zemřel ještě téhož dne a 31. prosince na následky opaření zemřel druhý dělník Jan Dedek. Oběma mužům bylo teprve 23 let.
- 62 ZAO, fond PNE-VRA, inv. č. 159, výstavba závodu v letech 1887-1892, k. 15
- 63 Tamtéž, kolaudační protokol okr. hejtmanství Těšín, k. 15
- 64 Tamtéž, inv. č. 174, Výstavba domů 122, 126, 127 v Hrabové, k. 16
- 65 SOKA F-M, fond OÚ Frýdek, inv. č. 935, sign. X, cit. pramen, Zápisy vod. družstva, k. 894

Z historie Šenova a šenovského zámku

Jaromír Polášek

V nedávné době skončila v městském muzeu v Šenově na Frýdecko-Místecku unikátní výstava, nazvaná „Historie šenovského zámku a poddanských vesnic“. Výstavu připravilo Šenovské muzeum ve spolupráci s Ostravským muzeem a Zemským archivem v Opavě a celá byla věnována především dnes již neexistujícímu zámku v Šenově. Vystaveny byly také dokumenty k historii Šenova a dalších obcí na někdejším šenovském panství – Václavovic, Horní Datyně, Bartovic a Radvanic. Kromě předmětů denní potřeby, součástí zámeckého vybavení, historických fotografií, pohlednic a archiválií výstava

prezentovala i archeologické nálezy z povodí říčky Lučiny a doklady získané z hospodářského objektu někdejšího šenovského zámku.

Šenov, dříve zvaný též Šonov, Schönhof, Szenów či Krasne Dwory, patří k nejstarším obcím na Frýdecku. Historik Jaroslav Bakala předpokládá vznik starší slovanské osady již v průběhu 12. století, ještě před velkou lánovou kolonizací.¹ Později byl Šenov alodním statkem ve vlastnictví šlechtických rodů z těšínského knížectví. První písemná zmínka o Šenovu pochází z rozmezí let 1302-1319, kdy byl v soupisu desátků vratislavského biskupství, nazvaném „Liber foundationis episcopatus